

Nr 51.

Av herr **Steffen**, om skrivelse till Kungl. Maj:t angående utredning i fråga om en permanent organisation av den inrikes och utrikes spannmålshandeln.

I likhet med andra neutrala länders och de krigförande nationernas statsmakter hava de svenska statsmakterna under världskriget sett sig för-
 anlätna att vidtaga särskilda åtgärder till näringslivets stöd och särskilt till folknäringsens tryggande. En översikt över dessa åtgärder intill slutet av 1915 har nyss framlagts för riksdagen (Karl Hildebrand, *De svenska statsmakterna och krigstidens folkhushållning*), och en särskild sida av denna statsverksamhet har belysts genom Statens livsmedelskommissions årsberättelse ^{11/s} 1914—^{31/s} 1915 (*Folknäringsens tryggande under rådande kris*).
Folknäringsens tryggande och spannmåls-handelns brist på tidsenlig organisation.

Jag vill nu särskilt fästa uppmärksamheten vid de statsåtgärder, som under kriget vidtagits på spannmålshandelns område. Och jag vill väcka frågan, huruvida icke den svenska spannmålshandelns brist på en tidsenlig ordning och ledning även under normala fredsförhållanden är så erkänt betänkelig och skadlig för såväl producenter som konsumenter, att en utredning kunde vara befogad, huruvida och huruledes staten här kan och bör ingripa, eventuellt med stöd av vissa under kriget vunna erfarenheter.

Tvenne, handelstekniskt skilda, men nationalekonomiskt sammanhörande spörsmål äro härvid att studera — nämligen å ena hand med spannmål (dit här må räknas även mjöl och kli samt gryn) inom landet, vare sig det gäller importerad eller hemproducerad vara, och å andra sidan införseln till och utförseln ur riket av spannmål.

Om den inrikes svenska spannmålshandelns bristfälliga organisation upplyser docent Nils Wohllins, på offentligt uppdrag verkställda, 1914 avslutade utredning *Det svenska jordbrukets inrikes avsättningsförhållanden*.
Den inrikes spannmåls-handelns brist på organisation.
 Om denna utrednings tillkomst upplyser ingressen följande.

Bihang till riksdagens protokoll 1916. 3 saml. 24 häft. (Nr 51).

»Jämlikt Kungl. Maj:ts bemyndigande uppdrog dåvarande Statsrådet och Chefen för Kungl. Jordbruksdepartementet den 5 augusti 1910 åt mig att i enlighet med vid ärendets föredragning inför Kungl. Regeringen närmare angivna synpunkter verkställa en utredning av det svenska jordbrukets nuvarande inrikes avsättningsförhållanden.

I det till ledning för utredningen lagda protokollet över jordbruksärenden framhålles, bland annat, att den inrikes avsättningsmarknaden för vårt lands jordbruk är av stor betydelse. Såväl från producenters som från konsumenters sida har emellertid blivit erkänt, att en tillfredsställande översikt av de inrikes marknadsförhållandena icke hittills varit möjlig att ernå, varjämte organisationen av den inrikes avsättningen på många orter är bristfällig. Det torde kunna antagas, att statsmakterna genom initiativ och åtgärder av olika slag kunna bidra till dessa förhållandens förbättrande. Innan emellertid ett arbete av nu anmärkta slag påbörjas, synes det vara önskvärt, att en förberedande nationalekonomisk och statistisk utredning verkställles över den nuvarande gestaltningen av lantbrukets avsättningsförhållanden.»

Beträffande den svenska inrikes spannmålshandelns organisation skriver docent Wohlin bland annat följande (sid. 131, 133, 134).

»Vid samtal med köpmän i livsmedelsbranschen om spannmålshandelns organisation i riket möter man merendels beklaganden av att det 'numera icke finnes någon ordentlig spannmålshandel' eller åtminstone att 'spannmålshandeln gått starkt tillbaka'. Samma uppfattning giver sig tillkänna hos kvarn- och bryggeriindustriernas representanter.

För att klargöra innebörden av dessa uttalanden må erinras om att de avse den 'fria spannmålshandeln' med inhemska spannmål, d. v. s. den verksamhet som utövas av gentemot producenter och förädlingsindustri, respektive konsumenter fristående köpmän. Mellanhandssystemet i form av självständiga handelsfirmor (ej kommissionärer och agenter), förmedlande jordbrukarnas försäljningar till förädlingsindustrien och konsumenterna, skulle m. a. o. beträffande den omalna inhemska spannmålen vara statt i tillbakagång.

Givetvis har det varit angeläget att utröna, huruvida och i vad mån sanning ligger i detta påstående — — — —.

Ehuru alltså den fria spannmålshandeln i Sverige ännu har många utövare, äga de ovannämnda uttalandena om denna affärgren såtillvida sin riktighet, som den fria handeln med inhemska spannmål icke är föremål för mera betydande handelshus' verksamhet, utan handhaves av ett relativt mindre antal partihandelsfirmor i landsorten samt av en större mängd små uppköpare, vilka nog därtill ofta i större eller mindre grad

endast äro agenter. Huruvida förhållandena fordom varit annorlunda har icke här undersökts. Då det emellertid i kretsar av äldre köpmän talas om 'spannmålshandelns tillbakagång' förmoda vi att därmed närmast avses tillbakagången av de exportaffärer, som ännu för några årtionden tillbaka bedrevos i rätt stor omfattning.

Av intresse är att bemärka skiljaktigheten i nu berörda hänseende mellan olika delar av riket. Att någon mera nämnvärd partihandel med inhemsk spannmål icke bedrivs i Norrland har redan framgått. Även i södra och mellersta Sveriges skogsbygder (Dalarne, Bergslagen, Värmland, inre Småland etc.) äro spannmålsfirmorna fåtaliga och mindre betydande. Största intresset knyter sig emellertid till de egentliga sädesproducerande bygderna, nämligen Mälareprovinserna, Östergötland, Västergötland, Kalmar län, Gottland och Skåne. Här faller nu i ögonen, att Mälareprovinserna äro mest i saknad av fria spannmålshandlare, medan utvecklingen mot den fria spannmålshandelns upphörande i Östergötland och i Västergötland samt i synnerhet i Skåne ännu är mindre långt fortskriden. Å vissa orter i de förra provinserna, såsom Örebro, Grillby m. fl., finnas väl medelstora handelsfirmor, men de äro fåtaliga. Flera av dem bedriva huvudsakligen havreaffärer på Norrland. Den fria spannmålshandeln i Stockholm är obetydlig, vilket förhållande från köpmannahåll ofta påpekas.

Av vad nu anförts följer såsom korollarium att förädlingsindustrien, nämligen kvarnarna och bryggerierna, i växande utsträckning verkställa sina inköp av inhemsk spannmål utan förmedling av fristående mellanhänder — — — —.»

Härtill kommer, att »förädlingsindustriens uppköp till stor del ske i smärre partier» (sid. 135).

Docent Wohlin fortsätter (sid. 136—137) på följande sätt.

»Framställningen av den nuvarande spannmålshandeln fordrar ytterligare några ord om prisnoteringarna å inhemsk spannmål.

Att tillfredsställande sådana noteringar för närvarande saknas förvånar icke. Då spannmålshandeln i icke ringa omfattning handhaves av kvarnar och bryggerier, då den stora partihandeln är i tillbakagång, de små uppköparna mångenstädes dominera och massor av spannmålsinköp ske i små poster, äro möjligheterna för verkligt ledande noteringar uppenbarligen mindre gynnsamma. Än svårare är att sätta sådana noteringar på grund av den inhemska spannmålsens växlande kvalitet i avseende å sorter, torrhet och renhet. Därtill kommer ytterligare, att Stockholm, som eljest kunde hava vissa förutsättningar för att vara ledande noteringsort, såsom ovan nämnts, är i saknad av mera omfattande fri spannmålshandel, och gäller detta även om Göteborg och Malmö.

Stockholms handelskammare har ock i yttrande till härvarande utredning av den 14 november 1911 anfört följande. Spannmålsnoteringarna å Stockholms börs verkställas av spannmålsstadsmäklarna, som i likhet med andra stadsmäklare utses av handels- och sjöfartsnämnden. Då det med avseende å prisuppgifter endast åligger dessa mäklare att föra noteringar över de priser, som förekommit vid de av dem gjorda varuslut, vilka noteringar icke äro offentliga, göra de den offentliga prisnoteringen endast på eget initiativ, fullkomligt frivilligt och utan ämbetsmannansvar. Noteringarna, som avse svenskt vete, svensk råg, svenskt korn (tvåradigt och sexradigt), svensk havre och svenska arter, kunna icke för affärlivet anses tillfyllestgörande, då de nämligen i regel icke äro uttryck för dagens genomsnittspris, utan snarare omväxlande maximi- och minimipriser, utan angivande av kvalitet. Det föreligger därför ett behov av att få börsnoteringen för spannmål ordnad på ett mera planmässigt sätt, så att där verkliga lämnas uppgifter som kunna bliva de för spannmålshandeln intresserade till nytta.

En förbättring av noteringarna ifråga har år 1912 visserligen vidtagits i så måtto, som spannmålsstadsmäklarna numera notera priserna i samråd med representanter för spannmålshandeln och kvarnindustrien, varjämte i noteringen uppgift lämnas om kvaliteten. Steget är emellertid långt mellan även denna anordning och anordningen med ledande börsnoteringar i modern mening, grundade på å spannmålsbörsen faktiskt avslutade köp.

Göteborgs handelskammare bekräftar jämväl i yttrande av den 20 januari 1912, att noteringar för omalen spannmål publiceras i tidningarna men såsom privata hava ringa värde. — Icke heller de i Malmö förekommande noteringarna äro börsnoteringar.

Det torde icke kunna sägas, att de här inhämtade upplysningarna om den nuvarande inhemska spannmålshandeln i Sverige tyda på en tillfredsställande organisation.»

Den inrikes
spannmåls-
handels re-
formerings
enligt docent
Wohlin.

Då det, såsom här, är fråga om en grupp av varor (»spannmål»), vilka äro av den allra största betydelse för vårt folks kraft och välbefinnande, ja själva ekonomiska bestånd, ur såväl produktionens och producenternas som konsumtionens och konsumenternas, synpunkter, faller det av sig självt, att nationalekonomen och politikern, vid upptäckten av så allvarliga organisatoriska brister, som de ovan påpekade, måste fråga sig, huru dessa brister skola kunna avhjälpas. Lika självklart är, att meningarna måste gå isär, då det gäller en för alla våra jordbrukare och hela vår arbetarklass samt över huvud alla mindre bemedlade så betydelsefull ekonomisk fråga som den om rätta sättet för det allmänna att ordna

de förhållanden, vilka öva inflytande på produktionskostnader och priser på spannmål.

Jag vill här, till den invecklade frågans förberedande allmänna belysning, anföra några av docent Wohllins reflektioner över utvägarna för den inrikes spannmålshandelns reformering. Han skriver bl. a. följande (sid. 164—166).

»Det är oemotsägligt, att den fria spannmålshandelns tillbakagång i Sverige medför olägenheter för landets jordbrukare, så länge handelns uppgifter icke kunnat nöjaktigt övertagas av sanimanslutningar jordbrukarna emellan. Försäljningarna på längre avstånd försvåras, och den inrikes marknadens enhetlighet lider. Den vinst, som efter de fria mellanhändernas försvinnande kan tillfalla jordbrukarna genom ökat försäljningspris, torde i stort sett övervägas av de nackdelar, som äro förenade med jordbrukarnas större beroende av mera lokala avsättningsmöjligheter. Vål hava vi ej funnit riktigt, vad esomoftast påstås, att de svenska priserna numera skulle bestämmas efter den lokala tillförseln och efterfrågan, ej efter priserna å världsmarknaden. Men detta utesluter icke att onaturliga prisdifferenser kunna bestå mellan olika delar av riket, samt att tidvis lokala stockningar och störningar å marknaden inträffa, som bättre hade kunnat förebyggas, därest handeln varit mera utvecklad. Vidare tillkommer, att avvägbringandet av tillförlitliga prisnoteringar vid frånvaro av handel omöjliggöres. Slutligen gör sig, då större handelsfirmor saknas, brist gällande å tillräckliga förvaringsmagasin. För jordbrukarna, som icke kunna ligga inne med spannmålen längre tid, förorsakar detta kännbara förluster.

Frågas nu, vad som kan göras för spannmålshandelns reformering, må anföras följande.

Enligt en utbredd uppfattning i jordbrukare- och köpmannakretsar, som även kommit till uttryck i flera här inkomna yttranden, kan spannmålshandeln icke ånyo uppblomstra utan möjligheter till export av nu tullskyddad spannmål. Det medel till möjliggörande härav, som allmänast åberopas, är införandet av s. k. utförselbevis för spannmål.

Denna fråga har även under de senare åren varit livligt uppmärksammat. Föranledd av framställningar från representanter för såväl jordbruket som handeln och kvarnindustrien föreslog tulltaxekommittén i dess betänkande av den 3 maj 1909 vissa bestämmelser om utförselbevis för spannmål. Förslaget upptogs icke av Kungl. Maj:t i propositionen till 1910 års riksdag om ny tulltaxa, men dåvarande Chefen för Finansdepartementet uppdrog åt professor Eli F. Heckscher att verkställa en utredning i ämnet, vilken utredning avlämnades den 28 september 1911.¹ Densamma

¹ Publicerad i Ekonomisk Tidskrift, årg. 1911.

utmynnade däruti, att professor Heckscher ansåg utförselbevis icke böra i vårt land komma till användning för spannmål i allmänhet och icke heller för närvarande böra medgivas vid export av svensk utsädesspannmål.

Vissa här förebragta förhållanden synas oss tala till förmån för uppfattningen, att institutionen med utförselbevis för spannmål skulle bliva ill gagn för vårt lands spannmålsproduktion även ur synpunkten av dess inrikes produktavsättning. Vi avse härvid mindre klagomålen över att det inhemska spannmålspriset, i saknad av möjligheter till export, under år med riklig skörd tryckes för lågt i förhållande till världsmarknadspriset, vilket påstående är överdrivet. Men de här inhämtade upplysningarna om den svenska spannmålsskördens brister i kvalitativt hänseende synas oss utgöra en kraftig maning till spannmålshandelns ordnande på sådant sätt, att spannmålen utbjudes i större, ensartade och handläggbara partier, och detta mål är onekligen mera avlägset, därest möjligheter till export saknas än om sådana kunde beredas. Ehuru man nämligen må fråga sig, varför icke livsmedelsavsättningen kan på ett tillfredsställande sätt organiseras, även om den endast är hänvisad till den inhemska marknaden, så visar dock erfarenheten, exempelvis på smör- och äggförsäljningens områden, att detta varit svårt eller så gott som ogörligt, och att först tillfällen till export drivit producenterna till kraftigare ansträngningar att höja kvaliteten och ändamålsenligt organisera avsättningen. Vad sålunda uppnåtts har sedan i andra hand kommit även den inhemska marknaden till godo. Därtill kan, såsom nyss nämnts, icke fördöljas, att spannmålshandelns tillbakagång inom landet medfört olägenheter för spannmålsodlingen, medan å andra sidan möjligheter till exportaffärer, om ock i begränsad omfattning, efter allt att döma skulle främja handelns utveckling, öka intresset bland lantmännen för spannmålsodlingen, föranleda handelsfirmor till upprättandet av spannmålsmagasin å större orter samt slutligen, allt eftersom spannmålstyper för export utbildades, bereda väg för nu saknade tillförlitliga prisnoteringar.

Emellertid har ämnet om utförselbevisen detta oaktat icke ansetts böra här upptagas till förnyad diskussion, dels emedan tvekan rått, huruvida förevarande uppdrag att verkställa utredning om jordbrukets inrikes avsättningsförhållanden innefattar bemyndigande att göra framställning i frågor om ändring i gällande tullagsstiftning, dels därför att flera punkter i professor Heckschers utredning om utförselbevisen, som böra tillmätas stor betydelse vid frågans allsidiga bedömande, i saknad av tillförlitligt undersökningsmaterial icke kunnat här på ett nöjaktigt sätt ytterligare belysas. Särskilt gäller detta frågan om utförselbevisens verkningar på det pris, som den konsumerande allmänheten får betala för spannmål och

mjöl, vilka frågor för sin utredning erfordra tillgång till mera tillfredsställande partihandelspriser å mjöl än ovan kunnat anskaffas. — — —

Den riktning, i vilken strävandena för spannmålshandelns reformering i första rummet böra gå, synes nedan av dessa antydda skäl böra vara en annan än, vid saknad av exportmöjligheter, sannolikt föga resultatrika försök att ånyo bringa de fristående handelsfirmorna att upplomstra. Här som på andra områden inom livsmedelsbranschen är det fastmera lantmännens föreningsväsen, vartill förhoppningarna framför allt torde böra knytas.»

Sin allmänna uppfattning av behovet av spannmålslagerhus sammanfattar docent Wohlin på följande sätt (sid. 170—172).

»Först skall framhållas, att det här förebragta materialet i flera hänseenden givit ytterligare stöd åt uppfattningen, att stort behov föreligger inom Sverige av en ändamålsenligt ordnad lagerhusdrift.

För att icke härvid återupprepa vad i föregående punkter redan anförts må blott med några ord erinras om resultaten av de gjorda enquêterna angående den inhemska spannmålsens kvalitet. Oaktat allt vad under de gångna årtiondena gjorts för sädesodlingens utveckling lida de inhemska grödorna av bristande sortrenhet, ofullständig torkning före och efter tröskningen, ofullständig utränsning av grodda partier och bristfällig rengöring. De ekonomiska värden, som härigenom gå förlorade för landet, äro betydande. Mycket av vad sålunda brister bör, såsom framhållits, visserligen kunna avhjälpas utan lagerhusdrift, nämligen genom större omsorg vid val av utsäden, genom bättre bärgningsmetoder samt genom omsorgsfullare skötsel och rengöring av säden från varje enskild jordbrukares sida. Men med den brist på kreditmöjligheter och på arbetskraft, som numera gör sig kännbar inom jordbruket, äro — såsom jämväl påpekats — möjligheterna för jordbrukarna oftast små att var för sig vidtaga erforderliga åtgärder i form av ökat antal dagsverken vid bärgningen, ändamålsenligare magasinsanordningar och ränsning efter tröskningen. Sammanslutning med gemensam lagerhusdrift är då enda utvägen.

Vidare har framgått, att utvecklingen på spannmålshandelns område går i en riktning, som tydligt visar på den kooperativa lagerhusrörelsen såsom alltmera nödvändig utväg för jordbrukarna att tillvarataga sina intressen vid spannmålsförsäljningen. I växande omfattning träda producenterna i direkt förbindelse med den köpande förädlingsindustrin och ställas isolerade gentemot vanligen i kuststäder belägna större industri-företag, som genom möjligheterna till import äro mindre beroende av den inhemska produktionen än produktionen är av dem, och vilka, när den prisutjämnande fria partihandeln går tillbaka, få större inflytande än förut

på kringliggande lokala marknader. Ju mera konsumtionens fordringar stiga och förädlingsindustriens krav på råvarans kvalitet ökas, ökas även olägenheterna av de isolerade köpen i smärre poster, och det blir alltmera önskvärdt att jordbrukarna med hjälp av lagerhusdrift övertaga partihandels uppgifter. Den allmänt och särskilt i mellersta Sverige överklagade bristen på tillräckliga spannmålmagasin gör, att kvarnarna esomoftast icke kunna köpa så mycket av den salubjudna spannmålen, vartill de eljest vore villiga, och jordbrukaren måste i saknad av egna förvaringsmöjligheter uppfodra överskott, som annars kunnat säljas.

Torde alltså meningarna icke kunna vara delade angående behovet av lagerhusinstitutionen, gäller frågan vidare, huru de ekonomiska förutsättningarna härför gestalta sig i vårt land. Givetvis är det ovissheten härom, som gjort att de årslånga diskussionerna i ämnet ännu icke omsatts i handling. Senast i sitt förenämnda yttrande, december 1911, förklarar t. ex. Skånska lantmännens centralförening, med avseende å central-lagerhus i hamnorter, att, driften av sådana lagerhus otvivelaktigt blir så dyr att de högre priser, lantmännen därigenom kunna påräkna, ej torde utgöra någon ekvivalent för de lägre priser som nu uppnås.»

Jag vill här, till detta mycket knapphändigare referat av docent Wohlins tankar om möjligheterna för den inrikes spannmålshandelns reformering, blott tillfoga, att jag, i likhet med professor Hechscher, anser, att spannmålsutförselbevis icke böra i vårt land komma till användning.

Jag övergår nu till en granskning av spörsmålet om den utrikes spannmålshandelns tillstånd.

Den utrikes
spannmåls-
handelns
tillstånd.
Livsmedels-
kommissionens
verksamhet.

Värdet av Sveriges hela skörd är för 1914 uppskattat till omkring 1,130 miljoner kronor. Spannmålsskörden (vete, råg, korn, havre, bland-säd, ärter, bönor, vicker) var värd nära 419 miljoner kronor och ensamt skörden av brödsäd (vete och råg) över 184 miljoner kronor. Införseln från utrikes ort av spannmål (bönor, havre, korn, majs, malt, råg, vete, vicker, ärter, mjöl, gryn, kli, bröd, makaroner, jäst, stärkelse) var 1911 värd 55 miljoner, 1912 75½ miljoner och 1913 65½ miljoner kronor. Införseln av vete och råg ensamt var 1911 värd 30½, 1912 39½ och 1913 39½ miljoner kronor. Utförseln av spannmål var 1911 värd 6¼, 1912 5½ och 1913 11½ miljoner kronor. Detta enligt *Statistisk Årsbok* för 1915 och för att något erinra om den relativa och absoluta storleken av de nationalekonomiska värden, som det är fråga om vid organiserandet av så väl den inrikes som särskilt den utrikes spannmålshandeln. Närmare detaljer om Sveriges spannmålsproduktion och spannmålsbehov samt spannmålsimport återfinnas i den ovan omtalade årsberättelsen från Statens livsmedelskommission.

Beträffande Livsmedelskommissionens verksamhet såsom spannmålsimportör meddelar sagda årsberättelse följande (sid. 13—15).

»Den 1 september 1914 anhöll kommissionen hos kvarnföreningens medlemmar om upplysning bland annat rörande deras åtgöranden för att under den närmaste tiden till landet införa vete och råg. Såsom svar härå hemställdes från några kvarnar, tillhörande de mindre bland kvarnföreningens företag, om kommissionens direkta medverkan för införsel av utländsk spannmål, medan det övervägande flertalet angav sin ställning vara den, att kommissionens medverkan visserligen vore önskvärd för ordnande av valutadispositioner o. d., men att kvarnarna eljest tillsvidare kunde bedriva sin normala import utan ingripande från statens sida. För att med kommissionen å föreningens vägnar överlägga i detta ämne utsåg kvarnföreningen, efter anmodan av kommissionen, särskilda representanter. Dessa överläggningar ägde rum den 17 september, och bekräftades härvid av kvarnarnas representanter, att något särskilt ingripande från statens sida för import av spannmål icke vore av nöden, enär kvarnarna komme att i vanlig ordning tillgodose behovet av utländsk spannmål. Under sådana omständigheter beslöt kommissionen — vilken fann det önskvärt att så litet intrång som möjligt måtte göras i den normala spannmåls-handels-gång, men tillika icke blott ville förhjälpa denna till ostörd fortgång utan jämväl utöva en ur det allmännas synpunkt nödig kontroll över dess handhavande — att tillsvidare intaga en avvaktande hållning gent emot frågan om särskilda åtgärder för importbehovets tillfredsställande, men samtidigt för möjliggörande av nära samarbete med kvarnarna inbjuda dem att låta sig särskilt representeras i kommissionen. Till dylik representant utsågs av kvarnföreningen direktör GUST. ÅKERLINDH, Stockholm, med direktör RYNO BOHMAN, Stockholm, såsom suppleant, och ha dessa stått i ständigt förbindelse med kommissionen. — — —

Den 20 oktober behandlades spörsmålet i närvaro av representanter för kvarnföreningen och framgick då, att man numera från kvarnarnas sida icke ansåg sig kunna vidhålla sin utfästelse rörande importens verkställande genom kvarnarna utan statens direkta medverkan. Anledningen härtill angavs vara den, att prisen såväl å spannmål som å tonnage under den sista tiden stigit vida utöver vad förut kunnat beräknas och att kvarnarna under sådana omständigheter icke vågade ikläda sig risken för de eventuella prisfall under förra hälften av år 1915, vilka kunde bli en följd av fredsslut eller av den sydamerikanska marknadens pristryckande inflytande. Beslut fattades då om att överenskommelse borde träffas mellan staten och kvarnarna, enligt vilken antingen staten åtog sig importen eller och kvarnarnarna verkställde denna mot statens garanti

för förluster på grund av eventuella senare prisfall. Ett förslag till dylik överenskommelse förelåg vid kommissionens sammanträde den 28 oktober och justerades preliminärt vid konferenser närmast följande dagar. Den 7 november närvaro kommissionens ledamöter i statsrådsberedningen, varvid bland annat av kommissionen framhölls nödvändigheten av att spannmålsimporten ordnades genom statens medverkan och föredrogs nyssnämnda förslag till överenskommelse, hvilket av kommissionen överlämnades. Under närmast följande dagar höllos talrika överläggningar mellan kommissionen och ledamöter av statsrådet, varvid från sistnämnda håll meddelades, att Kungl. Maj:t funne den form för överenskommelse mellan staten och kvarnarna lämpligast, enligt hvilken staten importerade spannmålen för egen räkning och denna magasinerades hos kvarnarna med rätt för dem att på vissa villkor övertaga viss del därav. Den 14 november ingick kommissionen med formlig hemställan till Kungl. Maj:t om bemyndigande att för statens räkning få inköpa 60,000 ton spannmål. Sedan kommissionen i senare skrivelse den 30 november, vilken skrivelse var avsedd att tjäna som särskild anledning för Kungl. Maj:t att omedelbart och utan riksdagens hörande avgöra ärendet, ytterligare understrukt ärendets synnerligen brådskande natur, meddelade Kungl. Maj:t den 1 december sitt beslut, enligt vilket kommissionen bemyndigades att inköpa 60,000 ton utländsk brödsäd.

Samma dag trädde kommissionens för köpens verkställande anordnade särskilda byrå i verksamhet. Denna, *Statens livsmedelskommissionens spannmålsbyrå*, består av följande av kommissionen utsedda ledamöter, nämligen kommissionens sekreterare dr. M. MARCUS, direktör G. ÅKERLINDH, Stockholm, såsom representant för kvarnindustrien, samt grosshandlaren G. DU RIETZ, Stockholm, såsom representant för spannmålshandeln. At den sistnämnde har byråns verkställande arbete anförtrotts.

Byrån, som sedermera erhållit upprepade nådiga bemyndigaden att verkställa ytterligare inköp av spannmål och som dessutom köpt brödsäd och mjöl jämväl för svenska kommuners räkning (se sid. 20—21 och 112—122) har under tiden 1 december 1914—1 september 1915 verkställt inköp av följande kvantiteter spannmål och mjöl:

	För statens räkning ton	För kommuners räkning ton	Till- sammans ton
Vete	182 451	16 829	199 280
Råg	24 537	4 955	29 492
Vetemjöl	—	4 628	4 628
Rågmjöl	—	881	881

Den 1 september hade av dessa kvantiter följande mängder ankommit till riket från nedanstående ursprungsländer:

	Nordamerika	Sydamerika	Ryssland	Tillsammans
	ton	ton	ton	ton
Vete	95 138	28 469	8 316	131 923
Råg	24 691	—	451	25 142
Vetemjöl	4 628	—	—	4 628
Rågmjöl	—	—	881	881.

Angående Livsmedelskommissionens och särskilt dess spannmålsbyrås förhållande till kommunernas spannmålsinköp under kriget innehåller årsberättelsen följande (sid. 20—21).

»Den 28 oktober, således samma dag som kommissionen närmare diskuterade här ovan berörda förslag till överenskommelse med kvarnarna rörande importen, framträdde vid dryftande av denna angelägenhet bland erforderliga åtgärder även den, att kommunerna borde så långt sig göra läte träffa anstalter för tryggande i tillräcklig utsträckning av sin befolkningens behov av brödsäd, särskilt vete och vetemjöl.

Med anledning härav anmodade kommissionen i cirkulär den 30 oktober de lokala kommissionerna att meddela, huruvida vederbörande kommun vore villig att medverka till en dylik anordning och sålunda åtaga sig, att ett brödsädesförråd, närmast vete (eller vetemjöl), motsvarande minst två månaders konsumtionsbehov, för kommunens räkning inköptes under den närmaste tiden samt, därest en sådan plan eljest skulle visa sig genomförbar, upplades såsom reserv för att i den mån så visade sig erforderligt användas under tiden intill nästa års skörd. Likviden, som givetvis bleve kommunens angelägenhet, måste beräknas ske kontant. Kommissionen erbjöd sig att till lägsta möjliga pris söka ombesörja inköpen av de kvantiteter, som av den lokala kommissionen för ifrågavarande ändamål kunde anses erforderliga och att ställa dem till disposition för självkostnadspris.

På synnerligen många håll ledde denna vädjan, sedermera kompletterad med ytterligare en hemställan till vissa större stadssamhällen (jfr sid. 107), till att avsevärda förråd av vete, råg, vetemjöl och rågmjöl hos statskommissionen rekvirerades. Hela antalet kommuner, som på detta sätt verkställt inköp, har uppgått till 362 och de inköpta kvantiteterna framgå av de här ovan å sid. 15 meddelade siffror. En närmare redogörelse för bl. a. importens fördelning på olika kommuner lämnas nedan i kapitlet om kommunernas åtgärder på livsmedelsfrågans område (se sid. 112—122).

Här skall allenast tillfogas den anmärkningen, att, då från åtskilliga

kommuner klagomål försports över de relativt höga pris, som den för deras räkning importerade spannmålen betingat, en dylik olägenhet kunde ha undvikits, därest dessa kommuner i god tid efter erhållande av kommissionens första anmaning om inköp verkställt rekvisition. De kommuner, vilka hos kommissionen beställde vete redan i november, fingo sin vara till ett jämförelsevis lågt pris. För de kommuner åter, som rekviderade först senare och sedan de mottagit ytterligare anmaning från kommissionen, blev kommissionen nödsakad köpa i en alltjämt stigande marknad — liksom för statens räkning — och därav måste höga och under januari, februari månader mycket höga pris bli en följd. Det pris, som debiterades kommunerna, beräknades på grundval av kommissionens genomsnittspris för samtliga under en månad verkställda inköp och sattes till samma belopp för samtliga de kommuner, vilka under en viss månad verkställt rekvisition. För de kommuner, vilka beställt vete under november, blev priset sålunda 25²⁵ kr., för rekvisiterna under december 26⁵⁰, under januari 31¹⁰ och under februari 31⁹⁵ kr., allt per 100 kg. fritt importhamn. Råg leverades till pris, växlande mellan 26⁻ och 28⁻ kr., rågmjöl till 27⁻ och 28²⁵, rågsikt till 30²⁵ och vetemjöl till 34⁵⁵ kr., allt per 100 kg. fritt importorten.»

Ytterligare förtjänar att i detta sammanhang uppmärksammas, hur Livsmedelskommissionens spannmålsbyrå löste frågan om lagerhus. Därom skrives följande i årsberättelsen (sid. 21—23).

»För magasinering av de för statens räkning importerade spannmålskvantiteter har i första hand de inhemska kvarnarnas utrymmen tagits i anspråk. För ordnande av denna angelägenhet träffades, såsom tidigare nämnts, med de till kvarnföreningen hörande kvarnar under november en överenskommelse, enligt vilken statens spannmål skulle hos kvarnarna magasineras. På grund av detta avtal har sedan mellan kommissionen och varje kvarn, som av kommissionen inköpt brödsäd (således även andra kvarnar än de till föreningen hörande), slutats kontrakt av följande lydelse.» (Följer avskrift av kontraktets bestämmelser.)

Förestående kontrakt gällde intill den 1 augusti 1915. Före avtalstidens utgång träffades ny överenskommelse på i huvudsak samma grunder, gällande högst ett år från den 1 augusti. Den väsentligaste olikheten i det nya kontraktet är att mallönen (legan) för siktat mjöl däri höjts från 1.75 till 2 kr per 100 kg. spannmål.

Det lagringsutrymme, som på grund av nu nämnda avtal med kvarnarna före den 1 augusti 1915 stått till statens disposition, har utgjort omkr. 80,000 ton. För år 1915/16 uppgår samma utrymme till omkr. 67,500 ton. Genom förhyrande av andra magasin har lagringskapaciteten ökats med 4,500 ton.

Men därjämte har kommissionen av Kungl. Maj:t den 30 juli 1915 bemyndigats att låta uppföra *provisoriska magasin* i nödig utsträckning. På grund härav ha, efter framställning från kommissionen, tomter från dylika magasin uppförande kostnadsfritt upplåtits av vederbörande kommunala myndigheter i åtskilliga stadssambällen, varjämte preliminärt avtal om tomtupplåtelse träffats även med ett antal andra städer. Magasin av denna art ha till en början uppförts å tre olika orter inom landet och ökas lagringsutrymmet härgenom med omkr. 10,000 ton.

Följande tabell (sid. 39) ger en översikt över huvudinnehållet i de under redogörelsetiden mellan regeringen eller kommissionen och kvarnföreningen träffade prisavtalen.

Avtalens giltighetstid	Avtalade pris (kr per 100 kg.)			Av staten levererat vete	
	Vetemjöl (s. k. bagerimjöl)	Rågsikt	Rågmjöl, sammalet	Kvantitet, ton	Pris, kr. per 100 kg.
<i>Novemberavtalet</i> 15 nov.—31 jan. . . .	30.75	29—31.50 (ca 65 %)	23.75—24.75	—	—
<i>Januariavtalet</i> 1 febr.—31 mars . . .	32.50	30.50 (85 %)	27.75—28.75	30 000	25.25
<i>Marsavtalet</i> 1 april—30 april	36.50	—	—	15 000	31.—
<i>Aprilavtalet</i> 1 maj—30 juni	36.50	33.— (90 %)	31.—	25 000	27.50
<i>Juniavtalet</i> 1 juli—5 september	36.50	31.— (90 %)	29.25	15 770	27.50
<i>Augustiavtalet</i> 6 sept.—5 okt.	32.—	28.— (90 %)	26.50	23 500	24.—

Nedanstående, från sid. 209 tagna diagram visar, hur de svenska spannmåls- och mjölprisen under verksamhetsåret gestaltat sig i förhållande till motsvarande pris i vissa främmande länder.

	År	Partipriser å vete, kr. per 100 kg.											
		Aug.	Sept.	Okt.	Nov.	Dec.	Jan.	Febr.	Mars	April	Maj	Juni	Juli
Sverige	1913/14	16.17	14.92	13.92	13.50	13.85	14.95	14.45	14.50	14.50	14.85	15.45	14.95
	1914/15	19.35	19.85	21.20	22.75	22.90	24.18	25.76	26.93	29.08	28.20	28.14	28.10
Norge	1913/14	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	1914/15	22.00	22.50	22.00	23.50	26.00	30.50	35.00	33.00	33.00	32.00	31.00	30.00
Danmark	1813/14	—	12.87	12.00	11.80	12.35	12.45	12.48	12.60	12.70	13.90	13.96	13.53
	1914/15	15.96	16.62	17.69	20.22	20.92	22.00	22.50	22.50	22.50	22.50	22.50	22.50
Tyskland (Preussen) {	1913/14	17.81	17.10	16.52	16.38	16.52	16.46	16.55	16.75	16.99	18.06	18.57	18.17
	1914/15	20.22	21.38	23.18	23.37	23.16	23.14	23.41	23.68	23.95	24.22	24.49	24.76
England	1913/14	14.04	13.20	12.82	12.65	13.00	12.93	12.93	13.10	13.17	13.62	14.21	14.25
	1914/15	15.86	15.64	15.46	16.82	17.72	20.33	22.98	22.83	23.28	25.64	23.98	21.79

Slutligen vill jag framhålla, att livsmedelskommissionen med framgång inskridit för att uppnå en möjligast rättvis och noggrann reglering av brödpriserna i överensstämmelse med spannmålspriserna. Här om skrives följande i kommissionens årsberättelse (sid. 40—41).

»I sammanhang med aprilavtalets ingående och till mötande av en för stark prisstegring å bröd trädde kommissionen även i förhandling med bageriyrkets centralorganisation, Sveriges bageriiddkareförening. Vid möte i Stockholm den 21 april gjorde representanter för föreningen å dennas vägnar efter sammanträde inför jordbruksministern och kommissionen följande utfästelse:

'Sveriges bageriiddkareförening förbinder sig, med hänsyn till de nuvarande tiderna, att efter förmåga verka för att i bageriernas huvudbutiker, vid sidan av övriga brödsorter, tillhandahållas ett bröd i typer om $\frac{1}{2}$ och 1 kg:s vikt till ungefärligt självkostnadspris och sålunda växlande för olika orter, dock ej å någon ort till *högre* pris än 22 öre för $\frac{1}{2}$ kg. och 42 öre för 1 kg. under förutsättning av nuvarande råvarupriser samt med följande sammansättning: under alla förhållanden minst 50 % vetemjöl, samt återstoden antingen uteslutande rågmjöl eller, jämte rågmjöl, potatismjöl, det sistnämnda dock icke i större proportion än 25 % av hela mjölblandningen; sirap kommer till användning efter ortens sed.

Förbindelsen gäller de flesta städer i de delar av landet, där ankarstock icke allmänt användes till hushållsbröd.'

Det särskilda bröd, om vars sammansättning och pris kommissionen sålunda träffat överenskommelse med föreningen, har enligt senare uppgifter förts i handeln i följande städer, nämligen: Stockholm, Göteborg, Norrköping, Borås, Örebro, Uppsala, Västerås, Eskilstuna, Gävle, Sundsvall och Härnösand, samt betingade i Eskilstuna och Norrköping ett pris av 40 öre per kg. och 21 öre per $\frac{1}{2}$ kg. samt i alla övriga nämnda städer resp. 42 och 22 öre. Sannolikt har ifrågavarande brödslag tillverkats även å andra orter, ehuru underrättelse därom icke ingått till kommissionen.

Omedelbart efter augustiavtalets träffande fäste kommissionen i skrivelse till Sveriges bageriiddkareförening dess uppmärksamhet på att, då mjölprisen komme att under september ej oväsentligt sänkas, från föreningens sida alla erforderliga åtgärder borde vidtagas för att bageriiddkarna i riket genomförde de av nyssnämnda prissänkningar å mjöl betingade nedsättningar av brödprisen, resp. ökning av brödets vikt, så att dessa prissänkningar helt komme den konsumerande allmänheten tillgodo.

Vid sammanträde i början av september mellan representanter för kommissionen och föreningen förklarade sig bageriiddkarna också beredda att omedelbart sänka priset å det s. k. 1915 års bröd eller krigsbrödet, rörande vars sammansättning och pris den tidigare överenskommelsen med

kommissionen träffats. Sänkningen av priset överenskomms till 4 öre per kg., eller till omkring samma belopp som det i brödet ingående mjölet nedgått i pris. Rörande pris å övriga brödsorter ha lokala avtal om nedläggning träffats eller ock har dylik prisnedsättning vidtagits frivilligt från bageriidkarnas sida.»

Om jag rätt uppfattat docent Wohlin är hans mening den, att i huvudsak tvänne utvägar äro att räkna med för den inrikes spannmåls-handels reformering. Den ena är spannmålsproduktionens höjande till exportduglighet och utvecklandet av en spannmålsexport. Den andra är en stark utveckling av lantmännens föreningsväsen. Frågorna om utförselbevis och lagerhus äro ju blott detaljer uti exportproblemet — detaljfrågor, som kunna lösas på olika sätt, utan att själva exportproblemet därav djupare beröres. Likaså kan höjandet av lantmännens föreningsväsen betraktas som ett blott medel för lösandet av exportproblemet. Jag tror dock icke att man på sådant sätt får skjuta fram exportproblemet allra främst i förgrunden. Vad det i första rummet måste vara fråga om är dock, huru den svenska spannmålsproduktionen och spannmålshandeln skola kunna erhålla en bättre organisation. Huruvida detta skall ske med eller utan utvecklingen av en spannmålsexport, är en fråga, som ligger i andra planet.

Det återstår således att såsom den egentliga förstahandsfrågan behandla spørgsmålet om höjandet av lantmännens föreningsväsen. Och jag vill som min bestämda uppfattning framhålla, att ett synnerligen kraftigt statsinitiativ och en målmedveten statlig normering och övervakning av detta föreningsväsen torde vara av nöden, för att det skall inom rimlig tid kunna erhålla den omfattning och effektiva organisation, som göras behov. Jag tänker mig närmast, att under statens ledning och i vissa bindande former skulle genomföras och upprätthållas en enhetlig, tillräckligt centraliserad organiseringsplan av den inrikes spannmålshandeln samt att lantmännens föreningsväsen skulle sammanorganiseras med denna statliga organisation för den inrikes spannmålshandeln. Framläggandet av förslag till en organisationsplan måste naturligtvis överlämnas åt en av regeringen tillsatt utredningskommission.

Vad den utrikes spannmålshandeln beträffar synas mig de faktiska normala förhållandena så väl som de under världskriget gjorda erfarenheterna otvetydigt peka i riktning av ett statsmonopol.

Ett sådant skulle innebära ingalunda enbart den fördelen, att Sveriges utrikes spannmålshandel ständigt vore organiserad på det, enligt nu gjord erfarenhet, för krigstid allena tillfredsställande sättet. Det är för mig här icke fråga enbart eller ens i främsta rummet om ekonomisk krigs-

Lärdomar, som kunna dragas av docent Wohlin's undersökning om det svenska jordbrukets inrikes avsättningsmöjligheter och av statens livsmedelskommission's verksamhet.

beredskap, hur viktig jag än erkänner en sådan vara. Jag tror att den nödvändiga organisationen av den inrikes spannmålshandeln skulle erhålla en i högsta grad behöflig och värdefull komplettering genom statsmonopolet på den utrikes spannmålshandeln.

Härtill kommer, att ett tryggt och effektivt statsinflytande på så väl den inrikes som den utrikes spannmålshandeln skulle i hög grad underlätta lösningen av de stora nationalekonomiska, handelspolitiska och statsfinansiella frågor, som äro oupplösligt förknippade med spannmålsproduktionen, spannmålshandeln och den härmed sammanhängande delen av folknäringen. Jag menar, att frågorna om spannmålstullar, brödpriser och jordbrukarnes utkomstmöjligheter vida lättare kunna göras till föremål för enhetliga, gentemot alla parter möjligast rättvisa åtgärder, om den inrikes och utrikes spannmålshandeln äro möjligast väl organiserade och om staten har den utrikes spannmålshandeln i sin hand. Spörsmålet om spannmålstullarnas bibehållande eller avskaffande finge otvivelaktigt ett annat utseende, om staten, såsom innehavare av monopol i utrikeshandeln med spannmål, ägde ett medel att, även utan tullar, inom vissa gränser reglera spannmålspriserna inom landet. Dessutom kunde statens affärsvinst ur detta monopol utgöra en välkommen förstärkning av de statsinkomster, som icke hava karaktär av skatter.

Ett fullständigt avskaffande av den enskilda spannmålshandeln är det naturligtvis icke fråga om. På samma sätt som lantmännens egna fria föreningsväsen skulle utgöra en välkommen beståndsdel uti den under statens ledning genomförda och upprätthållna organiseringen av den inrikes spannmålshandeln, skulle ett samarbete mellan staten och enskilda, t. ex. kvarnägarna, icke vara uteslutet, om statsmonopolet på den utrikes spannmålshandeln genomfördes. Självklart är, att frågan om spannmålslagerhus skulle kunna erhålla sin slutgiltiga lösning i och med de av mig ifrågasatta reformerna: statsorganisering av den inrikes spannmålshandeln och statsmonopol på den utrikes spannmålshandeln.

På grund av vad jag sålunda anfört, får jag vördsamt hemställa,

att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t ville anhålla, att Kungl. Maj:t måtte låta verkställa utredning, uti vilka former en permanent organisation av den inrikes och utrikes spannmålshandeln må kunna genomföras.

Stockholm den 27 januari 1916.

Gustaf F. Steffen.